

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 1 2011 | ÅRGÅNG 15

Bokförlaget THALES

RICHARD H. THALER & CASS R. SUNSTEIN:
Nudge: Improving Decisions About Health, Wealth, and Happiness
New York: Penguin Books, 2009

NUDGE ÄR RICHARD Thalers och Cass Sunsteins boklängdsförsvar av den form av mild paternalism de lanserade 2003 under rubriken »Libertarian Paternalism» (först i en kortare konferensartikel med det namnet och sedan mer utförligt i »Libertarian Paternalism Is Not an Oxymoron»). Boken är välskriven och underhållande och innehåller många intressanta exempel på hur vi människor gör dåliga (irrationella) val. Huvudtesen är att dessa val kan och bör förbättras genom att förändra valsituationen, utan att eliminera några alternativ. Sådan påverkan är vad författarna kallar en »knuff» (»nudge»). Enligt författarna är sådana förbättringar paternalistiska eftersom de syftar till att främja de väljandes välfärd, men samtidigt libertarianska eftersom de inte inskränker deras valfrihet.

Thaler och Sunstein dröjer inte länge vid de två centrala begreppen utan skyndar vidare till psykologiska studier och konkreta policyförslag. Detta är problematiskt eftersom begreppsanvändningen är synnerligen oortodox. Vad gäller paternalismen refereras i en fotnot till Donald VanDeVeers *Paternalistic Intervention* (1986). VanDeVeer medger visserligen helt kort att det är en sorts inkräktande (»interference») att forma en persons preferenser på ett sätt som kringgår hennes rationella förmågor, men avser då mer genomgripande former av indoktrinering. Enligt VanDeVeers explicita definition är paternalism beteende gentemot en person som strider mot hennes preferens, avsikt eller disposition. Libertariansk paternalism hävdas å andra sidan ske i enlighet med personers långsiktiga preferenser och inte strida mot de kortsiktiga, eftersom dessa formas av de valsituationer vi ställs inför. Exempelvis tenderar vi att föredra ett hälsosamt alternativ om det är förhandsvalet (default).

I allmänhet är det ett närmast universellt antagande att paternalism måste vara frihetsminskande i någon mening. Det är en anledning till att paternalism brukar betraktas som oförenlig med libertarianism. Författarna diskuterar inte sitt avsteg i denna fråga utan tar istället fasta på det andra huvudkriteriet på paternalism – välvilighet. Det är tydligt att författarna utgår från att vi bör främja varandras intressen, även genom politiska lösningar. Detta antagande bestrids emellertid vanligen av libertarianer, som menar att staten enbart bör bekymra sig om de intressen som omfattas av rättigheter. Sådana intressen kan inte främjas, bara skyddas från kränkning. Även bortsett från frågan om frihetsminskning finns alltså en central konflikt mellan paternalismens allmänna välvilighet och libertarianismens mer begränsade rättighetsfokus. Författarna undviker denna konflikt genom att utgå från en snäv förståelse även av begreppet libertarianism, som reduceras till en av sina aspekter – att bevara valfrihet.

Oavsett terminologi så är Thalers och Sunsteins poäng just att såväl staten som privata organisationer och enskilda individer kan främja människors hälsa och fysiska och materiella välmåga utan att tvinga fram vissa beslut eller ens nämnvärt påverka alternativmängden. Denna poäng illustreras förtjänstfullt med en rad praktiska exempel, som det program för privat pensionssparande i USA som Thaler utformat tillsammans med kollegan Benartzi (2004) och som fått stor spridning. »Save More Tomorrow» erbjuder anställda att avsätta sin framtida löneökning till pensionssparande, utan att det påverkar deras månadsbudget i stunden. Programmet kombineras i regel med en förändring av förhandsvalet för nyanställda från nollsparande till ett substantiellt sparande. Effekten är att många fler sparar mycket mer, vilket antas rationellt givet deras intresse av ekonomisk trygghet i framtiden.

Omkring halva boken består av en rad politiska förslag som är libertarianiska i den meningen att de ökar valfriheten eller, mer ofta, gör val mer informerade. Författarna föreslår exempelvis att mobiltelefonoperatörer, utlåningsföretag och kreditkortsföretag ska regleras så att de måste informera sina kunder om vilka kostnader dessa ådrar sig på ett enhetligt och lättöverskådligt sätt. Författarna

föreslår också att företag och andra organisationer med avsevärda utsläpp av växthusgaser ska tvingas att löpande rapportera dessa utsläpp och att informationen ska sammanställas och göras tillgänglig för allmänheten. Vårdmarknaden i USA föreslås istället avregleras så att patienter tillåts kontraktera bort sin rätt att stämma vårdgivare för felaktig vård. Detta för att hindra att vårdpriserna drivs upp av vårdgivares dyra försäkringar mot stämningar och skadestånd. Vissa förslag har ingen direkt koppling till bokens huvudtema. Författarna föreslår exempelvis att äktenskapet helt ska privatiseras och skiljas från det juridiska partnerskapet som det nu är sammanlänkat med.

Från ett svenskt perspektiv är det intressant att ett kapitel ägnas åt det svenska premiepensionssystemet och dess införande. Som författarna påpekar utgör denna reform ett exempel på tendensen att uppfatta politisk styrning som en antingen/eller-fråga. Antingen bestämmer staten hur alla ska ha det (tidigare pensionssystem), eller så maximerar vi mängden alternativ (premiepensionen). Reformen baseras i nästan alla avseenden på att vi svenskar är »Econs» snarare än »Humans», som författarna uttrycker det. Vi uppmanades alla att göra ett aktivt val mellan 456 olika fonder på basis av information om risk, avgift och tidigare avkastning – en omänsklig uppgift. Det Thaler och Sunstein gillar med reformen är att förhandsvalet – 7:e AP-fonden – var mycket väl designat att främja icke-väljarnas intressen. Med en stor andel indexfonder med låga avgifter, huvuddelen av aktieinnehavet i utländska aktier, och inslag av obligationer och hedgefonder för att stabilisera och kompensera för valutarisker var 7:e AP-fonden en väl avvägd fond som fram till juni 2007 gav en avkastning på 21,5%. De aktiva väljarna tog större risker, bland annat genom orimligt stor exponering mot den svenska aktiemarknaden, och betalade i snitt 4,5 gånger högre avgifter. I snitt fick de under samma period en avkastning på 5,1%.

Den lärdom författarna drar är att det är viktigt att erbjuda ett bra förhandsval och att ytterligare val bör presenteras på ett sätt som främjar väljarnas intressen. Inför en möjlig amerikansk premiepensionsreform önskar sig Thaler och Sunstein ett webbaserat system där man först säger ja eller nej till den väl genomtänkta för-

valda fonden, sedan erbjuds ett antal alternativ som är anpassade till ens ålder och övriga omständigheter, och först därefter visas den fulla listan med fonder. På det viset underlättas goda val medan den som så önskar fortfarande har full frihet att sätta samman sin egen portfölj. Det svenska premiepensionssystemet kommer för övrigt snart att reformeras i den riktningen med statliga alternativ anpassade efter ålder.

Thaler och Sunstein är nästan barnsligt förtjusta i olika kreativa sätt att få oss att välja bättre. Då och då presenteras hjälpsamma vardagliga »hints» till läsaren inom parantes (som att inte köpa dyra produktförsäkringar). Ett kapitel mot slutet är ägnat enkom åt att beskriva ett dussin »nudges» utöver de mer utförligt diskuterade exempel som förekommit tidigare. Det handlar om allt från varningssystem för utslitna filter i luftkonditioneringen till e-postklienter som frågar en extra gång om du verkligen vill skicka e-post som bedöms vara ohyfsad. I en andra utgåva 2009 har författarna lagt till ytterligare tjugo liknande förslag, delvis hämtade från kommentarer på bokens blogg.

Fascinationen över praktiska lösningar går som sagt ut över det filosofiska djupet, och också till viss del över beskrivningarna av de empiriska studier som visar hur dåligt vi väljer och hur vi kan manipuleras att välja bättre. Ibland är det oklart utifrån bokens beskrivning om studierna som refereras verkligen visar det som de påstås visa. Sammantaget går det dock inte att tvivla på att de senaste decenniernas omfattande studier inom »Behavioral Economics» verkligen fastslagit att våra val påverkas av en mängd irrelevanta omständigheter, inklusive genetiskt inbyggda fördomar (biases).

Nudge är inte främst en filosofisk bok. Men den berör flera intressanta politiskt-filosofiska frågor. Författarnas mest försiktiga tes är att aspekter hos en valsituation som måste konstrueras på det ena eller andra sättet, såsom förhandsvalet, bör främja väljarens intressen. Mot detta kan man bara invända om man antingen förkastar välvillighet som motiv eller om man räknar avsiktlig konstruktion som problematisk i sig (och därmed föredrar oavsiktlig). Accepterar man den mest försiktiga tesen ligger det nära till hands att accep-

tera även icke oundviklig påverkan på valsituationen om tillräckligt mycket står på spel. Libertariansk paternalism ställer därmed centrala frågor inom paternalismdebatten på sin spets. Thaler och Sunstein går inte till botten med dessa frågor utan insisterar på att deras förslag borde accepteras av (nästan) alla eftersom de främjar människors välfärd utan att hota deras valfrihet. De bemöter praktiska invändningar om statlig inkompetens mycket sakligt genom att diskutera vilka typer av val vi är dåliga på att göra (komplexa val med oklar feedback som inte upprepas) och vilka typer av valsituationer utomstående har goda möjligheter att konstruera så att utfallet blir positivt (val där expertkunskap är relevant och där olika personers preferenser antingen är relativt lika eller där olikheterna är enkla att urskilja).

Thalers och Sunsteins entusiasm lär inte övertyga libertarianer om att staten bör engagera sig i en omfattande konstruktion av valsituationer. Den ambitiösa terminologin är onödig och många svåra teoretiska frågor lämnas därhän. Men *Nudge* visar med tydliga praktiska exempel att stor nytta kan uppnås med relativt milda och frihetsbevarande åtgärder. Paternalismdebatten skulle kunna befruktas av undersökningar av vad exakt, om något, som är problematiskt med sådana åtgärder, och vad, om något, som moraliskt sett skiljer dem från mer genomgripande åtgärder.

→

Kalle Grill

Referenser

- SUNSTEIN, C. R. & THALER, R. H. (2003). »Libertarian Paternalism», *American Economic Review* 93(2): ss. 175–179.
- SUNSTEIN, C. R. & THALER, R. H. (2003). »Libertarian Paternalism Is Not an Oxymoron», *The University of Chicago Law Review* 70(4): ss. 1159–1202.
- THALER, R. H. & BENARTZI, S. (2004). »Save More Tomorrow: Using Behavioral Economics to Increase Employee Savings», *Journal of Political Economy* 112(1): ss. 164–187.
- VANDEVEER, DONALD (1986). *Paternalistic Intervention: The Moral Bounds of Benevolence*. Princeton: Princeton University Press.